

CARTOGRAFIE ȘI ISTORIA ORIGINILOR LA BOD PÉTER

Istoria cartografiei transilvănene își are originile în secolele XV-XVI, cu deosebire în perioada Reformei¹. Una dintre primele hărți specific transilvănene a fost harta lui Johannes Honterus (1498-1549), publicată în *Rudimenta Cosmographica* (1542), deosebit de rară și prețioasă, care a oferit posterității informații utile despre geografia transilvăneană, desigur nu întotdeauna precise sau detaliate. Dezvoltarea cartografiei din Principat, sau, mai precis, despre Principat a avut o evoluție proporțională cu evoluția generală europeană a domeniului, dar și cu diversificarea și perfecționarea continuă a cartușelor cartografice. Diversificarea cartografiei la începutul secolului al XVIII-lea în Europa, mai ales a aceleia din Țările de Jos, a fost determinată și de cerința, resimțită de Curtea imperială vieneză, a realizării unor lucrări cartografice, izvorâtă din necesități preponderent militare, dar și administrativ-economice (marcarea drumurilor, minelor, porturilor, realizarea reformei administrative etc.). Evoluția în timp a acestei științe a impus cu acuitate crescândă o cartografie mai detaliată, corectă și lizibilă. Centrele editoriale din Țările de Jos (tipografia Bleau din Amsterdam, editura Planten din Antwerpen) au folosit din plin relațiile oferite de peregrinarea academică transilvăneană. Prin corectare, colorare și reeditare, operele cartografice au devenit opere de artă, astăzi adevărate rarități². Nume ca Abraham Ortelius, Mercator sau Bleau sunt suficiente pentru a sublinia interesul pe care lumea batavă l-a manifestat pentru Europa Centrală. Relația dintre geografie, cartografie și tehnica redactării hărților s-a infiltrat aproape pe furiș, pe lângă studiile teologice, juridice și medicinale, și în arsenalul cultural al intelectualității transilvănene, folosind însă mai ales la studierea hărților, și mai puțin la redactarea lor. Bod Péter a fost peregrinul care a intrat în contact cu lumea cartografiei, observând „ustensilele” mirificei științe geografice, încă de la primii pași în biblioteca iezuiților din Nimwegen (Țările de Jos), când afirma despre un glob pământesc că „asemănătoare cu aceasta niciodată nu am văzut”³. Studiarea atlasului lui Seutter (1678-1757)⁴ în Biblioteca Veche Universitară sau în proaspăta bibliotecă Thysiana din Leiden, ca și a scrierilor despre Transilvania și maghiari în general, demonstrează împletirea interesului istoriografic cu cel pentru viitoarea „știință ajutătoare” cartografia, cât și recunoașterea complementarității și utilității acestei științe în demersul scrierii unei istorii moderne.

¹ Gravorul Francesco Roselli (1447-1513) a activat la Buda, desenând prima hartă a Ungariei (denumită *Ungheria Dopia*). În această hartă a cuprins și *Septemcastrum Transylvania*. Pe urmele lui, umanistul Zsámboki János, la zece ani după editarea hărții transilvănene a studentului Lázár, din 1556, a încercat să redeseneze harta lui Honterus († 1549), corectând-o și publicând-o în același an, iar mai târziu, în 1570, a reeditat și varianta publicată de Lázár. Aceste hărți au fost refolosite de Ortelius în *Atlasul* său. Despre hărți, vezi Szathmáry Tibor, *Descriptio Hungariae, Magyarország és Erdély nyomtatott térképei 1477-1600*, Fusignano, 1987, p. 29, 71, 81, 115, 153.

² Hărți ale Europei, cuprinzând și detalii transilvănene, au fost concepute de Mercator, în 1572, și de Bleau, în 1623 (*ibidem*, p. 111).

³ Bod Péter, *Önéletírás (Descriptio de sua vitae)*, în *Magyar Athenas, Magyar Hírmondó*, Budapest, Magvető, 1982, p. 22.

⁴ Georg Matthaeus Seutter (1678-1757), cartograf german.

Însă dezvoltarea cea mai însemnată a cartografiei transilvănene s-a datorat unor factori aflați și ei în relație cu dinamica dezvoltării cartografice din Europa Centrală. Primul factor a fost unul de ordin militar. Conte Marsigli a avut realizări memorabile în cartografia transilvăneană, pentru uzul militar al Imperiului Habsburgic aflat în ofensivă față de Imperiul Otoman. Aceste hărți au intervenit brusc și reparatoriu în realitatea geografică transilvăneană, și nu numai, oferind armatei, și mai târziu publicului, corecturi de anvergură privind amplasarea unor orașe, traseul unor râuri etc. Importanța hărților militare a scăzut însă odată cu refluxul puterii otomane în zonă, locul lor fiind ocupat de cartografia interesată de fenomenul modernizării și organizării administrative. Apariția în prima parte a secolului al XVIII-lea a curentului istoriografic denumit generic *Staatenkunde* (*Cunoașterea statelor*), idee promovată de cultura și pietismul luteran al prusacilor, a pus la dispoziție o unealtă forte în demersul reformator imperial privind cunoașterea, reorganizarea și dezvoltarea socială, politică și economică a Imperiului. Două dintre personalitățile marcante ale pietismului evanghelic din Ungaria Superioară (astăzi Slovacia), preoți evanghelici erudiți, Matthias Bél (1684-1749) și Szászky-Tomka János (1692-1762) au realizat că descrierea provinciilor și comitatelor habsburgice era nu numai o necesitate, dar reprezenta și o provocare de amploare pentru știința istoriei. Persoana care a trudit însă la desenarea hărților comitatelor a fost însemnatul om de știință și cartograf Mikovinyi Sámuel (1700-1750), care a completat prin munca sa descrierea regiunilor realizată de Bél. Prin *Notitia Hungariae*, triada Bél, Mikovinyi și Szászky-Tomka a realizat prototipul complex al modelului istoriografic promovat prin publicarea unor hărți și detalii geografice, plecând de la cartografia regiunii și dezvoltând ideea unei cartografii istorice descriptive moderne. Descrierile geografice, istorice, agricole, etnografice, arhitecturale, confesionale, economice etc. s-au împletit cu necesitatea orientării cititorului, din punct de vedere geografic, cu ajutorul hărților performante. Susținând ideea că redactarea unor hărți detaliate ale comitatelor ajută la înțelegerea argumentelor de tip *Staatenkunde*, a prins contur ideea complementarității dintre istorie și cartografie. Acest demers istoriografic și repercusiunile sale cartografice au avut răsunet, atât în Ungaria, cât și în Transilvania, atât în mediul evanghelic, cât și în cel catolic sau reformat.

Materializarea acestui de pe urmă filon al cartografiei demonstrative și istorice a avut premise clar conturate în relație cu publicațiile aflate sub influența curentului istoric *Staatenkunde* și, desigur, cu influența personalităților marcante ale acestei direcții: Matthias Bél, Mikovinyi Sámuel și Szászky-Tomka János. Principala premisă a reprezentat-o publicarea renumitei colecții a lui Schwandtner, cuprinzând documente referitoare la istoria maghiarilor, sub patronajul lui Matthias Bél⁵. În acest volum s-a publicat pentru prima dată celebra Cronică a lui Anonymus, care până astăzi a dat naștere la numeroase interpretări și controverse în diversele istoriografii din acest spațiu al Europei⁶. Desigur, impactul prim al Cronicii Notarului Anonim nu a fost unul marcat de controverse. Critica Cronicii și-a derulat odiseea istoriografică mai ales

⁵ Ioannis Georg Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*, Vindobonae, 1746.

⁶ Vezi Tóth Gergely, *Tomka Szászky János történelmi térképeinek forrásai*, în Szászky-Tomka János, *Magyarország első történelmi atlasza*, Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 2004, p. 9.

la finele secolului al XVIII-lea, cu reveniri spectaculoase în secolele ce au urmat. Pentru istoriografia maghiară, marea contribuție a Cronicii a fost descrierea detaliată a migrației, descălecării și geografiei originii maghiare, nemaîntâlnită până atunci. Descoperirea la Vatican a unor documente despre originea maghiarilor, făcută de iezuitul Dezsericzky Ince, care au fost publicate, aproape în plagiat, de Pray György (1723-1801), a diversificat, dar în același timp a complicat și mai mult interpretarea istoricilor interesați de domeniu⁷. Nu este întâmplător, așadar, interesul purtat de Pray, Bod și Szászky față de istoria, respectiv geografia originii maghiarilor.

Este cunoscut interesul comun al lui Bod și Szászky pentru istorie, teologie, filologie, ebraică, drept, iar pornind de la preocupările lor de cartografie, susținem posibilitatea relevării contribuției lor și cu privire la cartografia istorică⁸. Secolul al XVIII-lea și istoriografia preiluminismului, indiferent de confesiune și etnie, au promovat ideea cercetării originilor. Istoriografia preiluminismului a fost caracterizată de accentul pus pe problematica originilor popoarelor din Europa Centrală. Dezbaterea s-a mutat dinspre cronici și descoperiri arhivistice înspre cartografie. Aceasta nu numai că a devenit un suport pentru cunoașterea unei regiuni, dar și mai mult, a devenit capabilă să integreze, în informația geografică despre munți, râuri, orașe, sate și drumuri, urmele unor informații istorice surprinse într-o varietate și dinamică geografică de nemaîntâlnit până atunci. Istoria transpusă în cartografie s-a subsumat astfel ideii cercetării originilor, dar și-a însușit și un scop, pe care îl consider iluminist, anume dorința de a educa și învăța prin exemplul cartografiei istorice. Prima cercetare, de fapt o serie de hărți istorice programatic desenate în conformitate cu ideea istorică conducătoare în Ungaria secolului al XVIII-lea, cea a originii hunos-citice a maghiarilor (denumită și viziune istorică nobiliară), a fost realizată de Szászky-Tomka János, în lucrarea *Introductio in geographiam Hungariae antiqui et medii aevi*, apărută în 1781. Printre cele 19 hărți întâlnim și prelucrarea datelor lui Anonymus. Harta a patra, cu titlul *Hungaria seu Turcia in octo capitaneatus divisa* (fig. 1)⁹, se ocupă de prelucrarea datelor oferite de noua publicație schwandtneriană.

Manuscrisele au fost elaborate la Bratislava, în anii 1750-51. Cartografia a considerat acest atlas al istoriei geografice „arhetipul cercetării istorico-geografice a maghiarimii, care a precedat harta renumitului Maximilian Hell despre Anonymus publicată în 1801”¹⁰. Demersul a corespuns și unei necesități pedagogice. Cunoștințele de geografie au pătruns în *curriculum*-ul pedagogic al gimnaziilor la mijlocul secolului al XVIII-lea. Ca urmare, a apărut și necesitatea reprezentării geografice, subsumată performanțelor pedagogice, care a condus la desenarea și editarea a numeroase atlase, hărți, globuri pământești. Nici știința istorică nu putea face abstracție de acest fapt. Szászky-Tomka s-a raliat acestui demers pentru dezvoltarea științei, în cadrul Colegiului evanghelic din Bratislava. Conform viziunii cercetării cartografice moderne, activitatea sa cartografică a fost eclipsată însă de preocupările de istorie geografică ale

⁷ Dezsericzky Ince, *De initiis et majoribus Hungarorum commentaria*, Budae et Pestini, 1748, 1753, 1758-1760, cf. Georg Pray, *Annales Hunnorum Avarum et Hungarorum*, Vindobonae, 1761.

⁸ Török Enikő, *Tomka Szászky János és atlasza*, în Szászky Tomka János, *op. cit.*, p. 7.

⁹ *Ibidem*, p. 26.

¹⁰ Fodor Ferenc, *A magyar térképírás*, I-III, Budapest, Honvéd Térképészeti Intézet, 1952.

preotului iezuit Maximilian Hell (1720-1792)¹¹ care, pe urmele Cronicii lui Anonymus (apărută în 1747, sub editarea lui Schwandtner), a redactat harta istorico-geografică despre sălașurile maghiare, de la origini până la descălecarea (publicată postum, în anul 1801). Faptul că acest important om de știință a fost cel care a promovat printre primii istoria geografică este aproape necunoscut de cercetarea de specialitate¹². Nu este de mirare că activitatea cartografică a lui Bod, remarcat îndeosebi în istoria literaturii și istoria ecleziastică, a rămas și ea total necunoscută, dată fiind și lipsa șansei tipăririi hărții sale despre origini. Desigur, și înainte de Hell, Szászky-Tomka, Mikoviny și Bod s-au redactat hărți despre episcopii sau regiuni transilvănene. Fra Mauro din Firenze (care a activat, între 1457-1459, la Curtea regală a lui Matia Corvinul) a încercat desenarea unei hărți cu hotarele episcopiilor înființate de Ștefan cel Sfânt, dar această activitate descriptivă a performat cu adevărat doar în secolul al XVIII-lea, sub impactul deja amintit al școlii istoriografice de tip *Staatenkunde* și sub influența dorinței de a cerceta și lămurii originile cu asistența științei geografice și istorice. Dacă totuși căutăm o corespondență în clasicism pentru istoria geografică, putem considera ideea de *itinerarium* geografic ca arhetip pentru ceea ce se întâmplă, sub stindardul modernității, la începutul secolului al XVIII-lea¹³. Dovada refolosirii informației geografice antice în cartografia secolului al XVIII-lea, cu trimiteri clare la geografia și topografia Europei Centrale, a fost folosirea și copierea itinerariului drumurilor romane din hărțile Peutingeriene. Szászky-Tomka a copiat și utilizat două dintre hărțile romane, mai ales cele care au descris regiunea Mării Negre și Transilvania (Napoca). În cazul lui Bod, itinerariul prezentat de *Tabula Peutingeriana* se regăsește în expunerea cartografică a patru regiuni, prezente atât în hărțile lui Peutinger¹⁴, cât și în cele ale lui Abraham Ortelius (1596), Johann David Koehler (*Regiones Danubianae*, 1720) și în cea a lui Szászky-Tomka privind Sarmatia, Dacia, Moesia și Tracia (fig. 2)¹⁵.

Apariția, în 1801, a hărții realizate pe baza Cronicii Notarului Anonim, concepută de Maximilian Hell, nu a fost străină de activitatea lui Daniel Cornides și de editura lui Engel¹⁶. Aceste nume ne sunt cunoscute din corespondența lui Bod și constituie argumente în favoarea viziunii generale despre proliferarea actului științific în general, dar și a istoriei geografice în particular, în această parte a Europei. Desigur,

¹¹ Maximilian Hell a fost un renumit astrolog, un preot pasionat de geodezie, cartografie, filologie și un erudit implicat în organizarea instituțională a vieții științifice din Imperiu. Sunt însemnate cercetările sale de geologie și magnetism, dar și cele privind știința medicală. Vezi <http://csillagaszattortenet.csillagaszat.hu/btm>.

¹² Papp-Váry Árpád, *Mit adott a magyar térképészet hazánknek és a világnak*, în *A Kárpát-medence történeti földrajza*, szerkesztő Frisnyák Sándor, Budapest, 1996; Kosáry Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980; Csapodi Csaba, *Az Anonymus-kérdés története*, Budapest, Magvető Kiadó, 1978; Györffy György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, Budapest, Akadémiai Kiadó, vol. I-III, IV, 1963-66, 2000; Prinz Gyula, *Magyarország tájrajza. Magyar föld, magyar faj*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi nyomda, 1938; Pais Dezső, *Magyar Anonymus*, Budapest, Magyar Irodalmi Társulat, 1928; Döbrentei Gábor, *Hell Maximilian élete*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum, 1817.

¹³ Gróf László, *Carta Hungarica*, Budapest, 1988, p. 11.

¹⁴ *Tabula Peutingeriana* a fost copiată de colecționarul de artă Konrad Peutinger (1465-1547) din Augsburg și a fost editată în 1598 la Antwerpen, cunoscând mai multe reeditări de-a lungul secolului al XVII-lea.

¹⁵ Vezi harta nr. 4, în Szászky-Tomka János, *op. cit.*, p. 20.

¹⁶ A apărut în editarea lui Johann Christian Engel: *D. Cornides Vindiciae Anonymi*, Budae, 1802.

Maximilian Hell a conceput aceste hărți în manuscris, mai devreme, în anii 1771-1772. Întâmplarea a făcut ca în localitatea Szirák (Ungaria) să apară harta pregătită pentru Cornides de către Hell în 1772, cu titlul *Tabula geographica Hungariae Veteris ex Historia Anonymi Belae Regis Notarii*, la scara 1:1 600 000. Ornamentele din titlu sunt reprezentările celor șapte căpetenii ale triburilor maghiare și alegerea lui Árpád. Datorită acestor reprezentări, Hell a fost considerat întemeietorul istoriei geografice maghiare, afirmație care trebuie revizuită dacă luăm în considerație activitatea similară practică de Szászky și Bod.

Cunoscând activitatea lui Szászky și Hell, devine deopotrivă incitant și important, să identificăm considerentele pe baza cărora ar putea fi definit aportul lui Bod la cartografia transilvăneană, ca premergentă, sau dacă nu, măcar simultană cu activitatea erudiților iezuiți sau protestanți.

Activitatea cartografică a lui Bod Péter a provocat curiozitatea cercetătorilor abia recent, după anul 2000, ea nefiind necunoscută, în pofida publicării hărților sale despre continente în 1760¹⁷. Această descoperire a determinat și un interes sporit din partea anticariatelor¹⁸. Ea a fost generată de două motive: unul general, conform căruia ideea de *Staatenkunde* necesita o cercetare geografică, etnografică și topografică susținută, exactă și explicativă a unei regiuni geografice¹⁹, și altul de ordin personal. Bod a fost intrigat și mâhnit că cele mai multe hărți despre Transilvania, publicate îndeosebi în Țările de Jos²⁰, erau pline de greșeli topografice; el a fost profund afectat de greșelile denumirilor geografice sau ale localităților, pe care a dorit să le corecteze printr-un demers similar. Interesul lui cartografic a devenit vizibil și în operele sale, în care geografia începea să ocupe un loc tot mai important, mai ales în perioada scrierilor de după 1760. Părerea extrem de laudativă la adresa colegilor lui, Bel, Szászky-Tomka și Mikovinyi Sámuel, exprimată în *Athena Maghiară*²¹, este o dovadă a preocupării însușite de Bod de la școala istoriografică de tip *Staatenkunde*. Descrierea

¹⁷ Critica hărților apărute în addenda volumului *Istoria Bisericii luptătoare a lui Dumnezeu* a fost realizată de istoricul Gróf László, în studiul *Maps of Bod Péter (Cartographica Hungarica, nr. 8, mai 2004)*.

¹⁸ Un exemplar din cartea sa, cu cele patru hărți istorice, *Isten vitézkedő Anyaszentegyháza (Istoria Bisericii luptătoare a lui Dumnezeu – vezi Bod Péter, Az Isten vitézkedő Anyaszentegyháza állapotjának, és világ kezdetétől fogva a jelen való idők sokféle változásának Históriaja mely az Isten magyar népének hasznára egyben szedegetet és a dolgok nagyobb megvilágosításáért, a világ négy fő mappáival kiadattott*, Imhof Rudolf János és a fia által, Basileában, 1777, și Idem, *Az Isten vitézkedő Anyaszentegyháza*, Basel, 1760), s-a vândut în anul 2002 cu peste 2000 lei noi la bursa cărții vechi.

¹⁹ În Petrus Bod, *Siculia hunno-dacica*, partea introductivă, Bibliotheca Telekiana Târgu Mureș, ms. 18, Tf. 1028, colligat, p. 395-401; *Liber literarius*, în Idem, *Necessaria ac utilis scriptorum historiae hungaricae notitia in qua auctores veteres ac recentes, qui historiam Hungariae ac Transilvaniae integram vel expente, civilem aut ecclesiasticam [...] velmines tradiderunt, cum crisi plerumque recesentur*, ms., Ighiu, 1763, Bibliotheca Telekiana Târgu Mureș, Tq. 1510/a, p. 15-23. Aici apar nume ca: Rechesdorffius, Ptolemeu, Collectio Elzeviriana, Kelpius, Bleau, Vincenti Corneli, Visconti, Troster, Zeler etc. și schema aceluia neterminat *Liber geograficus*, cu denumiri de localități, fluvii, munți, diviziuni geografice.

²⁰ Ortelius, *Hungaria*, și Bleau, *Hungaria*, în *Carta Hungarica*, Balatonkenese, 1988, p. 57, 67.

²¹ Bod Péter, *Magyar Athenas avagy az Erdélyben és Magyar-Országban élt tudós embereknek, nevezetesebben a kik valami, világ eleibe bocsátott írások által esméretésekké lettek, és jó emlékezeteket fen-hagyták, Históriajuk. Mellyet sok esztendő-k-alatt, nem kevés szorgalmatossággal egybe-szedegettet, és az mostan élőknek, és ez-után következendőknek tanuságokera, és jóra-való felsekcentésekre közönségessé tett*. F. T. Bod Péter. A' M. Igeni Ekkelésiában a' Krisztus Szolgája, Szeben, Nyomtatattott, 1766, p. 250, 356.

geografiei Secuimii, a regiunilor locuite de sași, maghiari și români, menționarea râurilor, a locurilor geografice însemnate și încercarea de a compila din toate acestea un *Liber geograficus* susțin ideea unei preocupări tot mai intense odată cu apariția ideilor preiluministe în Transilvania.

Cele patru hărți concepute de el pentru *Isten vitézkedő anyaszentegyháza (Istoria Bisericii luptătoare a lui Dumnezeu)*²², rudimentare totuși pentru cartografia vremii, sunt de un real interes pentru cartografia modernă. Prin acestea Bod a expus sursele olandeze și elvețiene utilizate la confecționarea lor. Acestea sunt primele hărți ale continentelor lumii, în limba maghiară. Hărțile continentelor reprezintă cele mai cunoscute repere pentru activitatea cartografică a lui Bod. Scuturile hărților sunt extrem de simple. În cazul Africii, tigrul apare extrem de blând, iar șarpele foarte veninos lângă un băștinăș înarmat, în spatele căruia sunt palmieri și piramide. Naivitatea cartografică transpare și în cazul Americii, unde în spatele indianului, împodobit cu pene, zărim o legătură de trestie de zahăr. Este important să aflăm care a fost sursa lui Bod și când a conceput el aceste hărți? Potrivit celor afirmate adineauri, susținem că Bod a fost un cunoscător al mai vechilor realizări din domeniul cartografiei. Edițiile cartografice ale lui Bleau, Ortelius, Morando Visconti și Cluverius i-au fost familiare. Totuși, faptul că Dunărea este reprezentată în diagonală, sugerând că Bod nu a folosit edițiile și corecțiile lui Marsigli și Müller, precum și reprezentarea Californiei, pe harta Americii, ca o insulă, induc ideea că Bod a folosit o ediție anterioară noilor ediții cartografice deja amintite. La o consultare sumară a edițiilor de hărți din Leiden, devine evident faptul că Bod a folosit, încă în perioada sa de peregrinare academică, *Atlas Novus* al lui Georg Mattheus Seutter, ca referință cartografică principală²³. Intervenția lui Bod în copierea hărților a fost multiplă: a tradus denumirile în maghiară, a simplificat cartușele pentru tipărire – respectiv litografiere, și a punctat acele locuri unde Reforma și-a făcut simțită prezența sau despre care a scris în volumul său de factură mosheimiană, *Istoria bisericii luptătoare*. Explicația pe care el o dădea punctelor de pe hărțile continentelor se referea la itinerariul Reformei în lume și la identificarea localităților pe hartă, pentru o mai bună comprehensiune a fenomenelor istorice.

Conștientizarea necesității studiului aprofundat al cartografiei reiese din aprecierea făcută la adresa matematicianului Mikovinyi Sámuel, care a pregătit hărți pentru *Istoria* lui Bél „după regulile acelei meserii”²⁴. Această observație a lui Bod sugerează o resemnare a sa în privința neputinței și naivității sale cartografice față de succesele notabile ale cartografiei moderne din secolul al XVIII-lea. Pe de altă parte, este o recunoaștere tacită a divizării științelor pe baze moderne, potrivit căreia un cărturar nu putea fi în același timp istoric, preot, cartograf și matematician. În acest caz, efortul cartografic al lui Bod a fost totuși memorabil, el făcând prima încercare de

²² Publicată la Basel, în 1760; vezi Bod Péter, *Az Isten vitézkedő Anyaszentegyháza*, Basel, 1760.

²³ Gróf László, *Maps of Bod Péter*, în *Cartographica Hungarica*, nr. 8, mai 2004, p. 50, cf. Idem, *Bod Péter térképei*, în *Geodézia és kartográfia*, 2004/2, p. 34-38; Idem, *Bod Péter térképei*, în *Bod Péter a historia litteraria művelője*, Historia Litteraria 15, Budapest, Universitas, 2004, p. 95-100.

²⁴ Bod Péter, *Magyar Athenas ...*, Sibiu, 1766, p. 356. Vezi cele patru reguli ale cartografiei de tip *Staatenkunde*, la Bak Borbála, *Magyarország történeti földrajza. Tanulmányi segédlet*, în http://tortenelemszak.elte.hu/data/10751/bakborbala_segedanyag.doc.htm, p. 26.

transpunere a denumirilor geografice ale diferitelor continente în limba maghiară. Hartia pe care au fost litografiate hărțile, de dimensiuni *in folio* (345 x 390 mm), a fost confecționată la Berna și Frankfurt; cea de-a doua ediție a lor, din 1777, a refolosit aceste cartușe.

Cunoscând preocupările mediului erudit, care a încercat folosirea cartografiei ca element în dezbaterea modernă a istoriei, suntem interesați de problema izvoarelor pe baza cărora și-a construit Bod harta originilor, ca moment semnificativ al geografiei istorice din Transilvania.

Harta lui Bod, care a desenat itinerarul triburilor maghiare, este de 3500 x 1450 mm și în mare parte a preluat relieful și reprezentarea fluviilor din atlasul lui Seutter, folosit și în edițiile publicate ale hărților din *Istoria luptătoare a Bisericii lui Dumnezeu*. Aceeași metodă deja cunoscută a punctelor itinerante a aplicat-o și în cazul hărții prezentării originilor. Reprezentarea cartografică a Eurasiei este și un debut în acest sens. Punctele întrerupte orientau cititorul spre recunoașterea traseului sinuos al maghiarilor, originari, conform hărții, din Magna Hungaria. Același traseu, mai mult sau mai puțin asemănător prin punctuație cu cel al lui Bod, ne este oferit și de Szászky-Tomka. Diferența este însă că Bod s-a concentrat asupra unei reprezentări generale, atotcuprinzătoare a traseului/itinerarului, pe când Szászky-Tomka urmează traseul maghiarilor în mai multe hărți, concentrându-se asupra implementării informației oferite de Notarul Anonim în realitatea geografică și cartografică a Europei Centrale. Bod nu reflectează din punct de vedere cartografic asupra Sciției, chiar dacă în textul descriptiv face acest lucru, ci încearcă o identificare geografică cât mai exactă a zonei de unde maghiarii au plecat spre Bazinul Carpatic. De fapt, metoda cartografică trădează și intențiile diferite ale autorilor. Szászky-Tomka a dorit să realizeze o serie de hărți, detaliate și precise privind conținutul lor geografic din punct de vedere istoric și cronologic, pe baza surselor istorice descoperite până atunci, cu vădite intenții pedagogice. Dezideratele de ordin pedagogic sunt evidente în cazul ambilor cartografi. În cazul lui Szászky-Tomka, geografia originii putea fi reconstituită doar prin răsfoirea a patru sau cinci hărți, care însă în funcție de periodizarea autorului au devenit și hărți politico-istorice pentru evaluarea unei perioade distincte din itinerar. Bod în schimb, a avut o viziune care risca simplitatea, imperfecțiunea cartografică și geografică, deci distanțarea de „regulile acelei meserii”, prin care el se referea la cartografie în favoarea unei prezentări generale, simple, atotcuprinzătoare și argumentative. Harta lui Bod nu și-a propus intenții cartografice de profunzime. Autorul nu și-a dorit nici realizarea unor serii, nici detalii istorico-geografice, ci ceea ce el vedea important era întregul și itinerarul. Acest aspect este trădat și de inscripția din cartuș. Bod și-a confecționat harta pentru a lămuri problema originilor din istoria sa ecleziastică, tratată în cartea I, capitolul III, paragraful 1²⁵. Cartografia îi oferea posibilitatea argumentării științifice a informației istorice propuse în volum. Harta sa despre origini a rămas însă în manuscris, ratând până astăzi șansa de a fi expusă interesului public. Din nefericire, harta pe care a pregătit-o la mijlocul secolului (în jurul anilor 1750-1755) pentru

²⁵ Bod Péter, *Historia Hungarorum ecclesiastica*, vol. I, ms. 187, Aiud, 1765, p. 12-13.

*Historia Hungarorum Ecclesiastica*²⁶ nu a fost trimisă profesorului van den Honert, în vederea publicării în Țările de Jos, și a rămas în anonimat. Susținem că munca lui privind sursele istorice reprezentate pe hartă a fost continuată și după 1760.

Pentru a înțelege informația cartografică nu putem face abstracție nici de influența istoriografiei iezuite, nici de achizițiile de cărți, care i-au permis completarea și redesenarea hărții. În descrierea hărții lui Bod, susținem că aportul iezuiților Pray György și Dezsericzky Ince a fost unul foarte important. Pray, autor al unei sinteze de istorie a maghiarilor, a susținut, asemenea lui Bél, continuitatea dintre huni-avari și maghiari²⁷. El așeza Magna Hungaria în Nordul Chinei, desemnând locul originar al hunilor tot în acea zonă. Potrivit viziunii sale, avarii s-au așezat de timpuriu în Moldova²⁸. Bod a urmat această viziune din punct de vedere cartografic, înrăutățită deopotrivă de Bél și Pray, dar s-a orientat după noile rezultate privind patria de origine a maghiarilor. Sursele istorice folosite în conceperea hărții sunt desigur și cele descriptive, prin folosirea istoriilor lui Behambe²⁹ și Bél³⁰. Chiar dacă a cunoscut *Cronica* Notarului Anonim, Bod a dorit folosirea acesteia în harta sa cel mult la trasarea sosirii în Bazinul Carpatic prin pasul Verecke. Mult mai prezentă în descrierea itinerarului a fost *Cronica* lui Constantin Porfirogenetul (913-959), cu însemnările acestuia despre itinerarul maghiarilor. Asemenea lui Szászky-Tomka, Bod a cunoscut această *Cronică* (*De administrando imperio*) din publicarea ei de Kéri Borgia Ferenc (1702-1768) în volumul III din *Epitome historiae Byzantinae*³¹. Folosirea a *iter Hungarorum* și a sălașurilor este însă în concordanță cu dinamica noilor descoperiri istorice. În viziunea lui Bod, din Etelköz, maghiarii s-au îndreptat în două direcții: primul grup către Bazinul Carpatic, pe lângă Kiev, traversând Carpații la Verecke (conform *De*

²⁶ Volumele manuscrise I-III ale *Istoriei ecleziastice* (de fapt copii ale acestor volume) au fost trimise de profesorul său de istorie bisericească de la Colegiul Bethlen din Aiud, Ajtai Mihály, în jurul anului 1756, la Universitatea din Leiden, pentru profesorul Jan van den Honert, care a fost mentorul lui Bod în timpul studiilor sale la Universitate (1740-1743). Imposibilitatea publicării acestor volume și decesul lui Honert a avut ca urmare trimiterea lor profesorului de istorie bisericească Daniel Gerdes din Groningen, cu care Bod a corespondat. Deoarece nici Honert și nici Gerdes nu au găsit editori pentru volume, după decesul lui Gerdes (1765) acestea au fost depuse la Biblioteca Veche a Universității din Leiden, în fondul de manuscrise, fiind editate doar în 1888, dar fără harta care se află doar în manuscrisul original din Aiud al aceleiași opere. Deoarece harta itinerarului a fost cuprinsă în primul volum al manuscrisului din Aiud, volum pe care a început să-l realizeze încă din perioada sa de bibliotecar (în ceea ce privește capitolele despre originea maghiarilor), credem că ea a fost concepută încă din 1745, fiind inserată în volum odată cu pregătirea manuscriselor, în jurul anului 1750.

²⁷ Georg Pray, *Annales Hunnorum Avarum et Hungarorum*, cf. Matthias Bél, *Adparatus ad Historiam Hungariae, sive collectio miscellanea*, Posenii, 1735-1747.

²⁸ „Avars videntur ante annum 553 Moldaviam jam temusse”. Georg Pray, *op. cit.*, p. 199.

²⁹ Behamb Johann Ferdinand, *Notitia Hungariae antiquo-moderna Berneggeriana*, Argentorati, 1676.

³⁰ Bél Mátyás, *Hungariae antiquae et novae prodromus*, Nürnberg, 1723. Acest volum a fost de fapt programul școlii istoriografice de cunoaștere a statelor, cu ajutorul căruia autorul și-a realizat cele cinci volume din *Notitia Hungariae*. Bod l-a folosit în capitolul său prim, privind originea maghiarilor. Cf. Bod Péter, *Historia Hungarorum ecclesiastica*, vol. I, p. 12.

³¹ Kéri Borgia Ferenc, *Epitome Historiae Byzantinae, e cum pluribus Graecis praesertim scriptoribus concinnata, a Theophilo Imperatore ad Basilium iuniorem*, Tyrnaviae, 1740, p. 84-87.

administrando imperio, după ediția lui Borgia) și celălalt grup spre Moldova (conform Cronicii lui Pray) (fig. 3)³².

Deoarece a primit doar în 1766 volumul lui Pray, Bod s-a apropiat mai întâi de tematica originilor sub înrâurirea iezuitului Dezsericzky Ince. Istoricul iezuit a descoperit raportul călugărului Iulianus despre regiunea de origine a maghiarilor în Biblioteca din Vatican, document publicat mai apoi și de Pray, fapt care a fost pe larg lăudat de Bod în *Istoria seculor* rămasă în manuscris. În acest volum, Bod a dezbătut problema originilor conform cu acumulările sale bibliografice de până la 1765, ceea ce este extrem de important pentru descrierea surselor folosite în desenarea hărții sale. De altfel, volumul lui Dezsericzky l-a obținut cu ajutorul contelui Ráday Gedeon după 1756³³. În scrierea lui Bod, rămasă în manuscris, despre *ABC-ul maghiar*, la exemplificarea literei *A*, a folosit cuvântul „avar”, căruia i-a dat următoarea explicație, folosindu-l pe Bél (din *Adparatus*):

„Avari = maghiarii vechi, care au venit în Europa după nașterea lui Hristos în 564, din Est, *dinspre împrejurimile Mării Caspice*, care locuiesc în jurul Dunării și în Ungaria, până când regele Carol cel Mare nu îi distruge și nu îi pustiește în 791 [...]. Pe regii lor i-au numit bani ori cagani. Kagan I-ul, în 568 după Hristos, a ocupat Dacia și Pannonia, dinastia lor ținând până la Kagan al IX-lea. Se numesc și huni, dar ei s-au denumit după Abaris.”³⁴

Istoria originii maghiarilor a fost un motiv evolutiv în concepția istorică a lui Bod, care a completat schema originii maghiarilor cu subiectul dezbaterii sale, secuii: huni = avari = maghiari/secui.

În acest demers sunt sesizabile influențele acumulate din istoriografia evanghelică de tip *Staatenkunde* (în 1735), respectiv iezuită (în 1756, 1766), după obținerea volumelor lui Dezsericzky, Pray și Bél, când așezarea în Moldova a maghiarilor (avarilor) a apărut ca o certitudine cartografică. Susținem deci că harta a fost concepută începând cu 1745, odată cu preluarea informațiilor de la Bél și simultan cu începerea scrierii *Istoriei bisericești* și a fost continuată, completată și corectată odată cu achiziționarea volumelor de istorie iezuită, până în 1766. Intervalul 1750-1755 pare cel mai verosimil ca perioadă a desenării hărții. Privind cercetarea originilor maghiare (secuiești), harta lui Bod realiza cartografic ceea ce autorul exprima în scris în *Istoria seculor*: plecarea triburilor maghiare de lângă Marea Caspică (Hungaria Magna), trecerea lor prin Etelköz și așezarea acestora în Moldova dintre Prut și Nistru, iar mai apoi în Dacia (Transilvania) și Pannonia (cu accent pe împrejurimile lacului Balaton)³⁵:

„Tractum illum qui fluminibus, Istro ac Nistro interetuditur, ubi nunc Moldavia ac Valachia est occuparunt Daciam, Pannoniamque ob soli libertatem”³⁶.

³² Bod Péter, *Historia Hungarorum ecclesiastica*, vol. I, p. 12-13, planșă nenumărată.

³³ Vezi scrisoarea lui Bod din 1756 către contele Ráday Gedeon, editată de Szabó Ágnes, în *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve*, nr. X, Budapest, 2002, p. 215.

³⁴ Bod Péter, *Az ABC-ről*, Aiud, 1738, ms. 245, p. 14-15.

³⁵ Petrus Bod, *Siculia Hunno-Dacica*, p. 395.

³⁶ *Ibidem*, p. 400.

Dincolo însă de ambianța ori influențele istoriografice, această hartă merită interesul cartografiei din mai multe puncte de vedere. În primul rând, pentru că este o transpunere fidelă a interesului pentru origini al lui Bod în cartografie, în maniera geografiei istorice. În al doilea rând, pentru că ea poate fi anterioară, sau cel puțin contemporană cartografiei de acest tip din Imperiu, practică de Szászky-Tomka și mai târziu de Maximilian Hell. În al treilea rând, avem de-a face cu primele semne ale pătrunderii și diseminării literaturii istorice despre origini în Transilvania, practicate prin publicarea Cronicii lui Anonymus de Schwandtner și a istoriilor lui Pray și Dezseritzky.

Oricum, încercarea de a transpune descălecarea maghiarilor pe o hartă a Europei și a Asiei, în care punctele orientative, deja binecunoscute pentru tehnica cartografică a lui Bod, semnalau sensul descălecării – itinerarul de fapt –, este o primă și notabilă tentativă istoriografică din Transilvania de a transforma cartografia în cartografie pedagogică și argumentativă, de fapt în ceea ce putem defini ca și geografie istorică³⁷. Harta sa, de altfel minuțios lucrată, semnala sălașul originii maghiarilor în Ungaria Veche (*Antiqua Hungarorum sedes*), așa cum acesta o susținuse încă din 1738, deasupra Mării Caspice³⁸. Conturile geografice le-a colorat cu verde. În colțul stâng al hărții a desenat cu culoare roșie o litografie cu care a încadrat titlul hărții, reprezentându-i pe maghiarii descălecători (fig. 3). Desenul reflectă poziția sa istoriografică: litografia îi prezintă pe secuii nobili pe cai (*lőfők*), apoi pe țăranii liberi. Desenul nu pare naiv, ceea ce ne face să credem că Bod a fost perspicace în desen. Din acest punct de vedere, al compilării cartografiei cu scuturi reprezentând scene istorice, asemănarea dintre Bod și Maximilian Hell este notabilă. Bod surprinde în desen varianta secuiască a descălecării. Este adevărat că vulturul de pe steagul descălecătorilor (*turulmadár*) este tot atât de naiv ca și leul de pe scutul hărții Africii. Din punctul de vedere al informației cartografice, Bod a reprezentat o combinație între situația geopolitică cunoscută în secolul al XVIII-lea prin Pray, Dezsericky, Bél, Otrokocsi și Szászky-Tomka, completată cu informații din cronici antice sau medievale³⁹.

Este evidentă similitudinea metodei lui Bod cu tipologia folosită de Szászky-Tomka în ultima hartă cumulativă a descălecării (*Hungaria Magna in regna et provincias divisa*, Posenii, 1750), viziune înrudită cu dorința lui Bod de a dezvolta ideea itinerarului într-o manieră cât mai generală. Punctele orientative ale migrării triburilor

³⁷ Obiectivele pedagogice ale cartografiei profesate de Tomka la Colegiul Evanghelic din Bratislava, unde a funcționat ca profesor de istorie și geografie, au fost reformulate de Bod Péter într-o manieră cumulativă a tabelor privitoare la perioada de descălecare a maghiarilor, cu o atenție deosebită pentru traseul urmat de secui, prin cumulara primelor șase tabele geografice ale lui Tomka într-unul singur. Aceste aspecte geografice-cartografice și pedagogice au fost influențate de noile descoperiri făcute de Dezseritzky, respectiv Pray, la Vatican, privind izvoarele descălecării. Pentru aspectele privitoare la cartografia practică de Tomka, vezi articolele introductive ale cercetătorilor Tóth Gergely și Török Enikő, în Szászky-Tomka János, *op. cit.*, 7-13.

³⁸ Informațiile despre „Mare Caspicum” și Scitia sunt prelucrate pe temeiul datelor oferite de Plinius, vezi Bod Péter, *Historia Hungarorum ecclesiastica*, p. 13.

³⁹ „Majores nostros a septentrionalibus egressos ovis, aut regionibus Scythicis venisse, intras plagas traditione circumferentur vulgerici”. *Ibidem*, p. 12, apud Bél Mátyás, *op. cit.*

maghiare se despart undeva în dreapta Nistrului, ele ducând spre Ucraina (Pasul Verecke), celălalt traseu punctat oprindu-se în Moldova. Este posibil că Bod se referea prin aceasta la sălașul maghiarilor din Etelköz și la minoritatea maghiară din Moldova premergătoare revoltei de la Siculeni, care s-a desprins de triburile migratoare către zona Kievului, mai apoi spre Pasul Verecke, așa cum el a descris-o în *Istoria seculor*. Totuși, analiza mai atentă a hărții reflectă influențele acumulate din istoriografia iezuită, după obținerea volumului lui Dezsericzky și Pray în 1763, când așezarea în Moldova a maghiarilor (avarilor) a apărut ca o certitudine cartografică. Ștergerea și re poziționarea Ungariei din Câmpia Panonică și raportarea acesteia la Carpați și Dacia sunt elemente care atestă că Bod s-a preocupat intens de conceperea hărții, pe care a încercat să o deseneze cât mai corect posibil⁴⁰. Ceea ce este similar cu viziunea mai târzie a lui Maximilian Hell, este faptul că Bod, asemenea lui, explică prin glose istorice pe marginea cartografiei practicate. Dacă Hell se referea numai la hartă, Bod construiește un capitol al cărții sale pe informația cartografică.

Discrepanța dintre folosirea informațiilor cartografice privind Europa și Asia este evidentă. Pentru Asia Centrală și de Vest, Bod s-a folosit de două surse, prima fiind harta lui Ptolemaios, iar a doua cuprinzând informațiile lui Herodot despre Scitia⁴¹. Diferit de viziunea lui Szászky-Tomka János sau Maximilian Hell, Bod semnalează orașele doar în Asia (Hiangem, Olgar, Dimka, Askin). Interesul pentru zona formării etnice sau evaluarea cât mai exactă a geografiei originilor din punct de vedere geografic-cartografic au reprezentat un interes sporit pentru Bod. Desigur, aceste informații au fost prelucrate și cu ajutorul lexiconului lui Hofmann⁴² și al cronicii lui Iulianus, publicată de Dezsericzky. În cazul în care Bod cunoaște denumirile folosite în secolul al XVIII-lea, nu ezită să le ofere: „Rha hodie Volga fluvium”, „Turcmanlia olim Sogdiana Regio”⁴³, „Chersonesus Taurica hodie Crimea” etc. Autorul hărții punctează orașele sau regiunile considerate importante, pentru identificarea cât mai exactă a originii maghiarilor. Cunoaște fluviul Ob și afluenții săi (Irtis, Isim), precum și afluenții (nenominalizați) ai fluviului Volga, râului Kama, dar și fluviul Taxartes, astăzi Sîrdaria. Conform datelor oferite de harta reeditată a lui Claudios Ptolemaios (87-150), fluviul Rhymnicus (Ural), care se varsă în Marea Caspică, ocupă un loc extrem de important în cartografierea originilor. Potrivit lui Bod, regiunea dintre fluviile Rhymnicus și Rha (Volga) reprezintă locul de unde au plecat triburile maghiare în căutarea sălașelor.

Punctele sale orientative privind itinerarul se află în partea de vest a Munților Urali (fig. 3). Prin aceasta, Bod, adept al originii huno-scito-avaro-maghiare, s-a apropiat cartografic de rezultatele cercetării actuale privind regiunea de baștină a

⁴⁰ În *Historia Hungarorum ecclesiastica*, copie revăzută de Bod, vol. I, p. 12-13, cu harta având titlul *Tabella antiquam Hungarorum sedem et iter in Panoniam exhibens*.

⁴¹ O urmă vizibilă a geografiei lui Herodot este „Budinas gens” („poporul budinilor”), care a apărut în descrierea campaniei lui Darius împotriva sciților; vezi harta nr. 2, în Szászky-Tomka János, *op. cit.*, p. 18. Pentru informațiile preluate de la Ptolemaios, vezi Bod Péter, *Historia Hungarorum ecclesiastica*, vol. I, p. 13.

⁴² „Rhymnici montes scythiae, hodie sunt in Tartaria deserta ad fontes Rhymnici in limite Moscoviae Borealis versus Obium fluvium”. Hofman Johann Jacob (1635-1706), *Lexicon universale*, Leiden, 1698, p. 116.

⁴³ Astăzi Tadjikistan și Uzbekistan.

triburilor maghiare, mai ales datorită informațiilor din istoriografia ieșuită parcursă⁴⁴. Din punctul de vedere al hărții, această regiune se află astăzi în zona statelor Baskiria, Tartaria, Udmurtia etc. Acuitatea cu care Bod a desenat perimetrul originii, ca fiind în jurul fluviilor Volga, Don, Ural, Ob, Sîrdaria trădează o nouă înțelegere a originilor maghiare, deocamdată doar din punct de vedere cartografic.

Itinerarul triburilor maghiare intersectează fluviul Volga, partea de nord a Munților Caucaz, Donul și Donețul, regiunea de nord-est a Mării Azov, undeva în zona Deltei Donului (golful Taganrog)⁴⁵, apoi, prin Tartaria Minor, triburile trec Niprul, divizându-se în două grupuri. Una dintre direcții se oprește în nordul Mării Negre, evidențiind Etelköz, după ce traversează Nistrul, stabilindu-se în Republica Moldova de astăzi. Cealaltă direcție continuă traversarea Munților Carpați și se stabilește în interiorul arcului carpatic, unde Bod a desemnat locul descălecării ca fiind Hungaria și Dacia, în preajma Oltului, Tisei și Dunării. Cartograful nu a considerat necesară o detaliere a Ungariei, pentru că el nu a desenat nici lacul Balaton pe hartă, cu toate că manuscrisele sale punctau stabilirea maghiarilor în jurul acestuia. Singurele orașe amintite sunt Pesta și Buda (Ofen).

Această hartă în manuscris reprezintă un argument important în favoarea apariției geografiei istorice în Transilvania la mijlocul secolului al XVIII-lea. În cazul lui Bod Péter, recunoscut de literatura de specialitate ca teolog, istoric și istoric literar, harta sa manuscrisă se constituie într-o nouă dovadă a preocupărilor cartografice ale istoricului. Dacă pentru hărțile lui Szászky-Tomka se poate spune că acestea sunt primele care transpun istoric situația etnică descrisă de Anonymus⁴⁶, în cazul lui Bod se poate susține că a fost primul care a creionat itinerarul maghiarimii într-o viziune sintetică, din regiunea Munților Urali până în Bazinul Carpatic. Această transpunere cartografică a itinerarului a fost permanent supusă dezbaterii intelectuale baroce privind setea de cunoaștere a originilor. Pornind de la tematica și structura hărții, susținem că avem de-a face cu una dintre primele hărți didactico-pedagogice din istoriografia maghiară care oferă o evaluare geografico-cartografică erudită a cercetării originilor, anterioară activității desfășurate de Maximilian Hell și cel puțin contemporană cu cea a lui Szászky-Tomka János. Încercarea lui de a realiza cartografia originilor denotă și aplecare spre veridicitate istorică, respect pentru sursele istorice folosite, ca și spirit critic, întâlnit în cartografia istorică doar începând cu secolul al XVIII-lea.

GUDOR BOTOND

⁴⁴ Bod l-a folosit pe Otrókoci în dezvoltarea ideii de origine comună cu avarii, dar a asimilat și controversile moderne legate de acest subiect: „Avares genuines fuisse magyaros ac ejusdem cum Hunnis originis insulse satis negant recentiores quidam scriptores”. Bod Péter, *Historia Hungarorum ecclesiastica*, vol. I, p. 13.

⁴⁵ Tema mlaștinilor din Meotis este omniprezentă în legendariul privind sălașurile maghiarilor din timpul migrației către bazinul carpatic.

⁴⁶ Tóth Gergely, *Tomka Szászky János történelmi térképeinek forrásai*, în Szászky-Tomka János, *op. cit.*, p. 9.

CARTOGRAPHY AND HISTORY OF ORIGINS AT BOD PÉTER

Summary

Although it cannot be compared to the intense cartographic work of Szászky -Tomka János, Matthias Bél, Maximilian Hell or Mikoviny Sámuel, some interest in cartography and historical geography (prompted by the idea that the geography of each state should be better known – *Staatenkunde*) was shown in Transylvania during the 18th century. The Baroque interest in origins, documents discovered in archives and the development of geography drew the attention of historians as well as theologians. Bod Péter (1712-1769), the reverend and historian of the Reformed Church in Transylvania drew a map – for the manuscript version of the church history he wrote – of the origins, migrations and temporary habitation of the Hungarians. The map is simple but it helps us understand the interest which the publication of the Chronicle of the Anonymous Notary Public prompted among historians. Bod found his arguments in the ancient world (*Tabula Peutingeriana*, Herodot) as well as in 18th century historiography (Bál, Otrokocsi Főris Ferenc, Dezsiczky Ince and Pray György). His map – which was drawn around the year 1750, but published now for the first time – is, although simple and without much claim to recognition by major European cartographers, the first attempt in Eastern Europe to describe the Hungarian migration towards the Carpathians. Besides, Bod's map is an undeniable proof that geographical history was gaining ground in Transylvania. Bod's map is one of the first maps with a didactic and pedagogical purpose in Hungarian historiography. It precedes the work that was to be done by Maximilian Hell and is at least contemporary with that of Szászky -Tomka János. Bod's attempt to draw a map of the origins of the Hungarian people also indicates an interest in historical truth, critical spirit and a deep respect for historical sources – all of which become the norm in historical cartography only at the beginning of the 18th century. The transformation of what Bod regarded as *iter Hungarorum* into a map of Eurasia by using both classical and modern information (according to the acceptance of the term which was current during the 18th century) was the first such attempt in Transylvanian history. It indicates the dawn of cartographic modernity in this part of Europe as well as the intellectual quality of the scholarly priest from Ighiu who witnessed Europe and Transylvania at the beginning of the Enlightenment and contributed through his scientific work to the development of this Age of Reason.



Fig. 1. Harta redactată de Szászky-Tomka János după informațiile lui Anonimus.



Fig. 2. Dacia și Moesia Peutingeriană redesenată de Szászky-Tomka János.

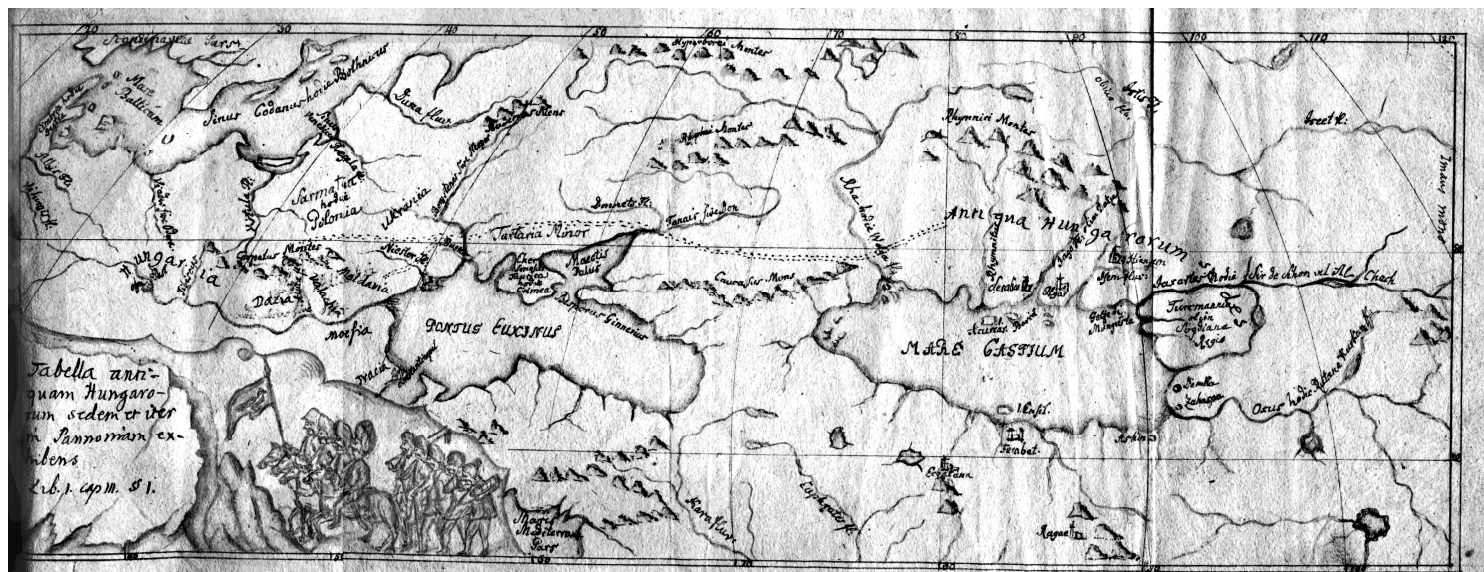


Fig. 3. *Tabella antiquam Hungarorum sedem et iter in Panoniam exhibens*, în Bod Péter, *Historia Hungarorum ecclesiastica*, Aiud, 1765, Biblioteca Bethlen Gábor, ms. 187, p. 12-13.